

deviant behavior, in form different displays of hacking. Informative communications increase possibilities and speed of realization of communications, decision the main problem of the formed informative society, consisting in a generation, treatment, transmission of enormous array of information, repeatedly.

Key words: *information communications, information society, convergence, anthropological risks.*

УДК 101.1

Л. В. Ярошенко, кандидат філософських наук, доцент

ФІЛОСОФСЬКІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФЕНОМЕНУ «НАУКА» В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Визначено багатоваріантність трактувань терміна «наука». Здійснено соціально-філософський аналіз трансформацій визначень феномену «наука» як відображення її поліфонії.

Ключові слова: *наука, науково-пізнавальна діяльність, наукове пізнання, знання.*

Сьогодні наука стала однією з головних рушійних сил економічного зростання та соціальних змін у суспільстві, що впливає на суспільний прогрес, а також на формування сучасної інформаційної картини світу. Вона є специфічною смисловою і ціннісною конструкцією і її визначення залишається одним із найскладніших і *найактуальніших* питань у сучасних дослідженнях з теорії пізнання і філософії науки.

Постановка проблеми. Особлива актуальність соціально-філософських розвідок феномену науки визначається тим фактом, що спроби її дослідження в рамках конкретних вчень виявили недостатність предметних підходів. Відсутність чітких теоретико-методологічних моделей не дозволяє дати переконливого вирішення багатьох питань, що стосуються розуміння її природи та соціальної ролі.

Метою статті є теоретичне осмислення науки як у класичній, так і не-класичній парадигмах пізнання.

Аналіз наукових джерел і публікацій щодо поліваріантності дефініцій науки і наукового пізнання свідчить про інтерес до цього питання відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема І. Бакланова, Дж. Бернала,

М. Бурчіна, Д. Бекхерста, В. Вернадського, В. Готта, В. Карпичева, В. Келле, О. Коршунова, С. Кримського, В. Кушерець, Ю. Левицького, А. Мазаракі, Ю. Маркова, Л. Ніколова, Т. Парсонса, В. Садовничого, В. Шейко та ін.

Існує безліч різних підходів, у кожному з яких як визначальна ознака або сутнісна характеристика науки виокремлюється набір специфічних пізнавальних процедур: експеримент, опис, класифікація, пояснення тощо, або об'єктно-предметний характер знань, які отримані внаслідок наукового пошуку, або навіть рівень системної організації та обґрунтованості наукових знань. Таке різноманіття підходів до визначення науки обумовлене її поліфункціональністю і може інтерпретуватися як характерний метод пізнання, соціальний інститут, форма акумулювання знань і пізнавальних традицій, чинник розвитку виробництва і сучасних технологій діяльності, унікальний феномен сучасної культури [6] тощо. Не можна не погодитися з думкою, запропонованою засновником сучасного наукознавства Дж. Бернала, який зазначав, що дати визначення науки по суті неможливо. Можна лише позначити шляхи, просуваячись якими ми можемо наблизитися до розуміння того, чим є наука. Визначення науки як однієї з форм духовно-пізнавальної діяльності, такої як міфологія, релігія, філософія, повсякденне пізнання тощо, висуває перед людством низку серйозних логічних, концептуальних і предметно-змістовних проблем. Таких, наприклад, як проблема логічного кола [6], що пов'язана з необхідністю коректної відповіді на питання: «Де, коли, в яких соціокультурних умовах вперше утворилась наука і здійснився перехід від побутових до наукових форм пізнання світу?». Або проблема структурно-функціональної диференціації науки і виокремлення таких її базових параметрів, як пізнавальна діяльність у сукупності з відповідними логіко-методологічними нормами й імперативами, як наукове знання з певними когнітивними і логічними характеристиками тощо. Актуальною також є проблема предметно-дисциплінарної диференціації науки, визначення специфічних особливостей логіко-математичного, природно-наукового, технічного та соціально-гуманітарного знання, обґрунтування особливого статусу міждисциплінарних досліджень, а також виявлення специфічних особливостей таких напрямів у науці, які синтезують у собі різні наукові дисципліни, методи і засоби пізнання.

Сучасна наука є складним та багаторівневим соціокультурним феноменом, що досліджується з різних точок зору цілим комплексом дисциплін, який називається наукознавством. Потреба в управлінні та організації наукових досліджень, їх планування і впровадження одержаних результатів у виробництво, підготовка наукових кадрів, підвищення ефективності наукової творчості, аналіз взаємодії науки з іншими сферами суспільної діяльнос-

ті, врахування впливу її на суспільний прогрес спричинили створення наукометрії, соціології науки, логіки науки, психології наукової творчості, економіки науки, етики наукової діяльності тощо. Так, наукометрія передбачає застосування методів математичної стилістики до аналізу потоку наукових публікацій, посилкового апарату, росту наукових кадрів, фінансових витрат. Соціологія науки вивчає динаміку наукових спілок учених, динаміку їх стосунків у процесі наукових досліджень. Логіка науки переважно опанує формальні структури наукового знання. Психологія науки цікавиться перш за все інтуїтивними механізмами, творчим станом учених. Економіка науки досліджує оптимальні режими фінансування та економічну ефективність упровадження науки у виробництво. Етика наукової діяльності аналізує співвідношення наукової істини та моральних цінностей, морального та наукового прогресу [16]. Поряд із цим існує філософський аналіз науки, в межах якого наука досліджується з точки зору різних підходів, у тому числі: логіко-методологічного, який аналізує систему наукового знання до певної міри безвідносно до розгляду науки як соціального інституту; соціологічного, що досліджує соціальну систему наукового виробництва; діяльнісного, який спрямований на вивчення системи науково-пізнавальної діяльності на основі синтезу логіко-методологічного та соціологічного підходів [10]. Діяльнісний підхід виявився плідотворним і привів до серйозного збагачення образу науки. Новим рівнем у розвитку діяльнісного підходу став культурологічний підхід, який набув помітного поширення в дослідженнях науки [17]. Ці дослідження, спрямовані на подальше поглиблення образу науки, сприяють більш адекватному розумінню механізмів генезису, функціонування, розвитку знання, а у випадку наукових революцій — принципово нового знання. Різноманітність та різноманітність наукових знань, своєрідність форм організації та діяльності, особливе становище науки в системі економічних, політичних та інших культурних установ сучасного суспільства, широта та незвичайність методів дослідження, висока технічна та економічна ефективність пропонуваніх рішень — усі ці моменти, що знаменують реальну складність і високий рівень розвитку, обумовлюють необхідність філософського осмислення цього унікального феномену. Про унікальність науки можна говорити не тільки тому, що неповторний і незрівнянний ні з чим попереднім вплив науки на сучасний технічний і економічний прогрес, не тільки тому, що унікальний її вплив на політичні процеси та революційні перетворення, унікальність науки полягає також у тому, що на відміну від релігії, мистецтва, моралі, права та політики, що мали місце в різні епохи від первісності та раннього рабовласництва до наших днів у різних народів і на всіх континентах, наука в сучасному точному розумінні — це продукт європейської цивілізації, локалізований у часі та просторі [9].

Наука прогресує надзвичайно швидко, й ефективність дослідження її філософських проблем визначається тим, наскільки їх темпи відповідатимуть темпам розвитку самої науки. За останні роки дослідження філософських проблем науки вийшли на новий етап, відбувається зміна їх статусу. Філософський аналіз наук, що знаходяться на «передньому краї» сучасного природознавства, таких як фізика, астрофізика, хімія, біологія тощо, зберігає своє значення. Але потрібно враховувати, що філософські проблеми окремих наукових дисциплін унаслідок наростаючих тенденцій взаємодії природничих, гуманітарних і технічних наук усе більше зливаються в єдине ціле. Дослідження та вивчення таких проблем має спиратися на сучасні засоби теоретичного аналізу, логіку, системно-структурний підхід тощо і разом з тим зберігати специфіку власне філософської проблематики, тому що предмет кожної дисципліни визначається змістом вирішуваних нею проблем [13].

Вивчення феномену науки відзначається різноманітністю форм, жанрів і стилів її опису та інтерпретації, при цьому, як правило, спостерігається вплив традицій філософського аналізу пізнання на форми і методи сучасного наукознавства. У структурі наукової діяльності можна виокремити такі компоненти, як суб'єкт і об'єкт, засоби і методи, цілі і програми, результати або продукти. За всіма цими параметрами наукова діяльність істотно відрізняється від інших типів пізнавальної активності і форм генерації знань. Так, наприклад, в актах буденного пізнання суб'єкт, як правило, утворюється в процесі природної соціалізації та засвоєння традиційних навичок пізнавальної і практичної діяльності, що складають простір його життєвого світу або повсякденного досвіду [3]. У науковій діяльності формується особлива система професійної соціалізації, яка передбачає засвоєння суб'єктом великого інформаційного масиву знань, навичок, форм і методів комунікації. Наука конструює світ ідеалізованих об'єктів і таку предметну реальність, яка не представлена в реальних формах практичної діяльності людини або в її буденно-емпіричному досвіді [15]. Предмет науки — це завжди результат творчого конструювання такого типу реальності, який може бути досліджений лише в майбутніх формах практик.

Науково-пізнавальна діяльність є найбільш складною і розвиненою формою пізнання природи, суспільства і духовно-психічної реальності. Для неї характерна методологічна рефлексія, що спрямована на осмислення і постійне оцінювання здійснюваних пізнавальних дій, а також на розробку системи спеціальних методів і засобів, які покликані оптимізувати ці дії і сприяти досягненню об'єктивно-істинного знання про досліджувану реальність [4]. На відміну від науки, в актах буденного пізнання методи і форми отримання знань не усвідомлюються і не аналізуються, а начебто розчиняються у тканині реальних пізнавальних дій і засвоюються суб'єктом

безпосередньо у процесі виховання, соціалізації та залучення до певних звичаїв і традицій.

Наукова діяльність кардинально відрізняється від інших форм і видів пізнання за її результатом або кінцевим продуктом. Дійсно, будь-яка пізнавальна дія має бути спрямована на отримання певної інформації, проте у різних формах і на різних рівнях пізнання ця інформація класифікується за низкою істотних ознак [11]. Так, у її змісті можуть бути представлені об'єктивно-предметні сторони буття явищ і процесів дійсності. Вона може фіксувати будь-які сутності соціального світу або Універсуму культури, акти діяльності особистостей, соціальних груп та суспільства в цілому, але вкрай важливо зафіксувати саме ті властивості і параметри, які відрізняють саме наукове знання як специфічний вид інформації і кінцевий продукт науково-пізнавальної діяльності.

Сучасна наука являє собою складне системне утворення, змістовне розгортання якого відбувається під впливом багатьох факторів, у тому числі і в силу дії самих різних методів, що в сукупності утворюють методологічний інструментарій науки.

Наукова діяльність людей здійснюється за допомогою певних засобів, а також особливих прийомів, способів, методів, від правильного використання яких залежить успіх у реалізації завдання дослідження.

У сучасному науковому пізнанні зростає роль інформаційних технологій, які забезпечують плюралізм методологічних новацій і стратегій наукового пошуку. Відбувається становлення нелінійної методології пізнання, що пов'язане з розробкою міждисциплінарних наукових концепцій, які висвітлюють синергетику і динаміку нерівноважних процесів. Складаються нові орієнтири пізнавальної діяльності, які дозволяють досліджувати об'єкт вивчення як складну систему, що самоорганізується, відтворюючи в динаміці своїх змін основні характеристики цілого як ієрархії порядків [14].

Досліджуючи науку як цінність, зазвичай виділяють такі її аксіологічні виміри, як світоглядна та інструментальна цінність науки. Протягом усієї історії людства наука виконувала і продовжує виконувати найважливіші функції у формуванні сучасного світогляду. Такі питання, як пристрій і еволюція Всесвіту, виникнення і сутність життя, природа людського мислення, здатність біосфери до самоорганізації і прогресивних змін мають безумовно світоглядний статус і цілком очевидно, що їх адекватна інтерпретація неможлива без науки і її світоглядного, пізнавального потенціалу.

Висновки. Розвиток науково-технічного прогресу змінив статус науки, що, з'єднавшись із технологією, стала інструментом знань, потужною продуктивною силою, здатною не тільки задовольняти існуючі людські потреби, але й породжувати принципово нові типи цілей і мотивів людської діяльності [12].

На нашу думку, наука є формою соціально організованої пізнавальної діяльності на основі випереджаючого відображення дійсності, внаслідок якого здійснюється раціонально-понятійне її освоєння та фіксація в системі предметного, об'єктивно-істинного, нового знання. Наука створює передумови для задоволення зростаючих потреб людини, виражає його прагнення до безмежної влади над об'єктами природи і соціальної дійсності. Вона робить значний внесок у забезпечення біологічного статусу людини, збереження її здоров'я, угамування потреб людини в безпечному існуванні й у створення для неї комфортних умов життєдіяльності в різних соціоприродних середовищах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакланов И. С. Философия науки и научно-информационной деятельности / И. С. Бакланов, М. Б. Синельников. – М. : Изд-во МОСУ; Ставрополь : Сервис школа, 2002. – 320 с.
2. Бурчин М. Н. Введение в современную точную методологию науки: структуры систем знаний / М. Н. Бурчин, В. И. Кузнецов. – М. : АО «Аспект-Пресс», 1994. – 120 с.
3. Бэкхерст Д. Философия деятельности / Д. Бэкхерст // Вопр. философии. – 1996. – № 5. – С. 72–79.
4. Готт В. С. Общенаучные формы и средства познания / В. С. Готт, Э. П. Семенюк, А. Д. Урсул // Филос. науки. – 1977. – № 6. – С. 137–149.
5. Карпичев В. С. Управление мыслительными процессами. Технологии / В. С. Карпичев. – М. : Луч, 1998. – 200 с.
6. Келле В. Ж. Наука как компонент социальной системы / В. Ж. Келле. – М. : Наука, 1988. – 209 с.
7. Коршунов А. Динамика социального познания / А. Коршунов, В. Мантатов. – М. : Политиздат, 1988. – 383 с.
8. Крымский С. Б. Научное знание и принципы его трансформации / С. Б. Крымский. – Киев : Основы, 1974. – 201 с.
9. Левицький Ю. А. Інтеграція утворення, науки й виробництва в інформаційному суспільстві / Ю. А. Левицький. – Новосибірськ : Наука, 2002. – 163 с.
10. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию / М. К. Мамардашвили ; общ. ред. Ю. П. Сенокосова. – М. : Прогресс. Культура, 1990. – 327 с.
11. Марков Ю. Г. Функциональный подход в современном научном познании / М. Ю. Марков. – Новосибирск : Наука, 1982. – 255 с.
12. Назаретян А. П. Беспределен ли человек? (Еще раз о гуманизме и его паллиативах) / А. П. Назаретян // Обществ. науки и современность. – 1992. – № 5. – С. 176–183.
13. Николов Л. Структуры человеческой деятельности / Л. Николов. – М. : Прогресс, 1984. – 176 с.

14. Пригожин И. Самоорганизация в неравновесных системах: От диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации / И. Пригожин, Г. Николис. – М. : Мир, 1979. – 512 с.
15. Рорти Р. Философия и зеркало природы / Р. Рорти ; [пер. с англ. ; науч. ред. В. В. Целищева]. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. гос. ун-та, 1997. – 320 с.
16. Шюц А. Формирование понятия и теории в общественных науках / А. Шюц. – М. : Мир, 1996. – 524 с.
17. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 392 с.

ФИЛОСОФСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФЕНОМЕНА «НАУКА» В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Ярошенко Л. В.

Обозначено многообразие трактовок термина «наука». Осуществлен социально-философский анализ трансформаций определений феномена «наука» как отображение ее полифонии.

Ключевые слова: наука, научно-познавательная деятельность, научное познание, знания.

PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS PHENOMENON OF «SCIENCE» IN THE INFORMATION SOCIETY

Yaroshenko L. V.

Indicated by the variety of interpretations of the term «science». Implemented socio-philosophical analysis of the phenomenon of transformation definitions of «science» as a mapping of its polyphony.

Key words: science, scientific, educational activities, scientific knowledge, knowledge.

УДК 327.8

В. П. Щербина, кандидат історичних наук, доцент

РОСІЙСЬКИЙ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ВИБІР: ЄВРОПА ЧИ КИТАЙ (ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ)

Зроблено спробу аналізу ефективності використання Росією енергетичного фактора в глобальній геополітиці. Розглянуто деякі наслідки протистояння Росії